

2. Немищенко Г.П. Отражение «гендерных» проблем в славянском словообразовании //Відоображення історії та культури народу в словотворенні : Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25-28 травня 2010 р., Київ, Україна) / Упорядкування та наукове редагування Н.Ф.Клименко і Є.А.Карпіловської. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – с.192-20.
3. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 1. Kolektiv autorů pod vedením O.Martincové.- Praha :Academia, 1998. – 356 s.
4. Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. 2. Kolektiv pod vedením O.Martincové. – Praha: Academia, 2004. – 568 s.
5. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výslovy slovesné. – Praha: Academia, 1994. – 757 s.
6. Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné. – Praha: Academia, 1988. – 511 s.
7. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. – Academia, 2007. – 646.
8. Sochová Z., Poštolková B. Co v slovnících nenajdeme. –Praha: Portál, 1994. – 205 s.
9. Тараненко О.О.Принципи антропоцентризму в системі мовних координат і сучасний гендерний рух// Мовознавство, 2005, № 1. – с.3-25.
10. Чесько-український словник у двох томах. 2. – К.: Наукова думка, 1989. – 711 с.

УДК 811.161.2'42

*Домилівська Л.В.
(Київ, Україна)*

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ В ДОСЛІДЖЕННЯХ МОВОЗНАВЦІВ – НАСТУПНИКІВ КИЇВСЬКОЇ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано лінгвістичні праці вчених Київської історико-філологічної школи, присвячені аналізу художньої творчості Ю. Яновського.

Ключові слова: вербалізована (мовна) свідомість, мовний символ, Ю. Яновський, Київська історико-філологічна школа.

В статье проанализированы лингвистические работы ученых Киевской историко-филологической школы, посвященные исследованию художественного творчества Ю. Яновского.

Ключевые слова: языковое сознание, языковой символ, Ю. Яновский, Киевская историко-филологическая школа.

This article analyses philological works, dedicated to Y. Yanovsky's individual style.

Key words: language consciousness, language symbol, Y. Yanovsky, Kyiv historic and philological school.

В історії національної художньої словесності є письменники, творчість яких найбільш рельєфно віддзеркалює сучасність, виразно відбиває культурно-естетичні домінанти часу і водночас репрезентує власний, неповторний світ художньої свідомості. Без них не можна говорити про цілісний мовно-літературний процес, про історію української літературної мови, а відтак – і про інтелектуальний розвиток українського художнього слова. До авторів такого творчого потенціалу належить Ю. Яновський, про що влучно зауважує В. Русанівський, аналізуючи проблему періодизації історії української літературної мови: «у 20-ті роки зароджується проза романтична. Найпомітнішим творцем цього напрямку був виходець із «Гарту» Ю. Яновський» [1: 336].

Відтак, проблему дослідження мовотворчості етапного, як на нашу думку письменника в українському історико-культурному дискурсі не могли оминати вчені Київської історико-філологічної школи. Науковий пошук дослідників, ґрунтуючись на теоретичних здобутках попередників, визначив водночас перспективність аналізу художнього слова в цілому.

Важливим і продуктивним у цьому аспекті методології філологічного аналізу є розуміння дослідницької ситуації, за якої часто найбільш продуктивним виявляється синтетичний підхід до мовотворчості майстра слова. Тобто в аналізі лінгвістичні та літературознавчі підходи не протиставляються, а доповнюють специфіку фахових методологій, окреслюючи водночас коло спільних для розуміння культурологічних, філософських, психологічних та інших характеристик тексту – власне той напрямок, який характеризує діяльність учених-філологів київського осередку. Однак не варто розглядати ідеї, народжені в колі Київської історико-філологічної школи, тільки як явище національне: логічнішим є врахування європейських і ширше – світових тенденцій, визначальних у дослідженні питань взаємозв'язку мови й мислення, що актуалізується при з'ясуванні природи авторського художнього тексту як вербалізованого естетичного феномену.

Коли досліджують стилістичні можливості мови, або, в іншому формулюванні, загальнотеоретичні питання художньої мови як моделі світу, то часто вживають поняття «мистецтво слова». Деякі вчені, як відомо, взагалі пов'язували і фольклорні твори, сценічну, декламаційну мову з мистецтвом слова. Зокрема, Д. Овсянко-Куликовський наголошував на філософсько-лінгвістичному вченні про слово як першооснові всіх мистецтв [2: 343]. Названий підхід характерний для численних розвідок як у галузі теорії та філософії мови (В. фон Гумбольдт, Г.-Г. Гадамер, О. Потебня, Б. Рассел, Р. Ротрі, Г. Рамішвілі, Ю. Степанов, Г. Шпет, ідеї яких активно продовжують у сучасній україністиці Ф. Бациевич, Л. Лисиченко, І. Фізер, К. Чехович, Л. Шевченко та ін.), так і для мовознавчих праць, у яких науково інтерпретуються функції слова в художньому тексті (М. Бахтін, В. Виноградов, Г. Винокур, В. Григор'єв, і пізніше – С. Єрмоленко, Т. Панько, М. Пилинський, В. Русанівський та ін.). Зрозуміло, слову, мові властива соціально-естетична активність, звідки й поширена в сучасній лінгвістиці теза про синкретичний характер художніх текстів, які завжди містять у собі естетичну оцінку висловлюваного. Відповідно, у мовознавстві дістають методологічного й логічного обґрунтування підходи, що їх формують як **можливий синкретизм** (виділ. нами – *Л.Д.*) в лінгвістичному аналізі, або як необхідність врахування екстра- й інтралінгвального (А. Вежицька, Т. Винокур, Г. Вокальчук, М. Кожина, Л. Ставицька та ін.).

З іншого боку, в науковій літературі вже традиційною є тенденція до отождолення текстових і семантико-стилістичних (функціонально-стилістичних) категорій [3: 496], зокрема, подібні ідеї розгортаються у працях Н. Арутюнової, О. Воробйової, І. Колегаєвої, Т. Радзівської, Л. Славгородської, З. Тураєвої та ін. (у свою чергу, це стало поштовхом до виокремлення комунікативно-прагматичного напрямку лінгвістики тексту). Показовим із цього погляду є запропонований Н. Слухай (дослідниця розгортає ідеї саме Київської історико-філологічної школи) лінгвопрагматичний підхід до аналізу художнього тексту [4].

Така неоднозначна лінгвотеретична ситуація певною мірою ускладнює системність та структурованість аналізу мовотворчості письменника. Наголосимо також на вагомій ролі в розвитку методів аналізу тексту комунікативної лінгвістики, внаслідок чого інколи виникає термінологічна неоднозначність (йдеться про терміни *стиль*, *жанр* та ін.), які кожен дослідник інтерпретує відповідно до поставлених завдань.

Постать і тексти Ю. Яновського завжди приваблювали гуманітаріїв інтелігентністю й довершеною майстерністю. Зокрема, в національній філології численними є літературознавчі праці, присвячені дослідженню різних аспектів творчості Ю. Яновського. Серед них насамперед виділяються дослідження творчості Ю. Яновського в контексті розвитку історії української словесної культури (В. Агєєвої, М. Бажана, О. Білецького, К. Волинського, М. Гнатюк, О. Гончара, Є. Гуцала, В. Дроб'язка, Г. Донця, Г. Зленка, Л. Кавун, О. Килимника, Г. Клочка, Ю. Коваліва, Г. Костюка, Н. Кузякіної, Ю. Лавріненка, Є. Маланюка, Ю. Мартича, Т. Масенко, І. Мягкого, М. Наснка, А. Ніковського, В. Панченка, М. Пархоменка, П. Пилиповича, В. Підмогильного, Я. Савченка, І. Семенчука, Ю. Смолича, Л. Старинкевич, А. Тростянецького, Ф. Якубовського, Б. Якубського та ін). Зустрічаємо й поодинокі монографічні описи художньої особистості Ю. Яновського (О. Бабишкін, І. Білодід, М. Гнатюк, О. Килимник, І. Семенчук та ін.). Масштабність посилянє свідчить про особливе зацікавлення постаттю Ю. Яновського науковцями Київської історико-філологічної школи (означене поняття вживається нами в широкому розумінні, коли до угруповання зараховують учених, у працях яких творчо опрацьовані ідеї, заявлені Київською філологічною школою). Усі дослідження, як уже сказано, є різними за проблематикою: знаходимо навіть діаметрально протилежні думки щодо творчого доробку Ю. Яновського, однак і досі залишається незаповненою лакуна щодо системного аналізу мовної особистості письменника.

Показовою серед філологічних праць нового часу є монографія М. Гнатюк – сучасної дослідниці, яка веде активний літературознавчий пошук в Київському університеті. М. Гнатюк звертає передусім увагу на «істинність» прочитання авторського тексту Ю. Яновського, розгортаючи аргументацію в дискурс літературознавчого характеру [5]. Залишається поза ґрунтовним описом актуальна щодо мовознавчої перспективи аналізу художнього тексту лінгвістична мотивація його цілісності [6], коли перспективність історико-стилістичних методик у прочитанні «первинного» тексту письменника, розуміння його творчих інтенцій визначаються дослідницьким потенціалом філолога. Зокрема, саме мовностильова авторська домінанта, її системність дає аргументований фактаж для доведення приналежності аналізованого тексту визначеній історико-літературній постаті, розумінню її особливого місця в словесній культурі народу. Доказовими видаються наукові розвідки, спрямовані на ідентифікацію авторства художнього тексту, його

естетичних домінант, які, в свою чергу, послуговуються методами доведення системного добору мовних засобів [6; 7; 8; 9; 10].

У ситуації, коли ми звертаємося до мовознавчого аналізу творчості Ю. Яновського, дослідницькі реалії виглядають не завжди оптимістично. Звичайно, в жодному разі не доводиться говорити про відсутність фахового інтересу лінгвістів до згаданої постаті. Зокрема, активно працювали над проблемою мовотворчості одеські лінгвісти. При Одеському університеті навіть сформувалася група науковців (А. Романченко, Н. Хрустик, О. Бондар, М. Пашенко та ін.), яких всерйоз цікавила проблема мовотворчості Ю. Яновського, і, як результат творчої співпраці науковців, маємо збірник наукових розвідок «Мова та стиль творів І.О. Буніна, М.Г. Куліша, Ю.І. Яновського» [11].

Таким чином, проза Ю. Яновського неодноразово ставала об'єктом філологічного, зокрема лінгвістичного аналізу, хоча вчені й обмежувалися частковою проблематикою, не завжди приділяючи увагу цілісному дослідженню мовної особистості письменника. В опрацьованні мови художнього тексту названого автора фундаментальною працею і досі залишається «Мова і стиль роману «Вершники» І. Білодіда [12; 13]. Зауважимо проте, що з погляду зміни світоглядних, художньо-естетичних і лінгвістичних парадигм можемо віднайти в монографії ряд суперечливих тверджень. Так, І. Білодід досить ґрунтовно аналізує стилістичні функції метафор і порівнянь, синтаксис, лексику роману «Вершники» Ю. Яновського не в координатах мовноестетичної цілісності авторського тексту (зумовленостей, залежностей і вербалізованих констант художньої свідомості), а як «свідчення ідейно-художньої зрілості Ю. Яновського» [12: 118]. Тобто, пропонується ідеологічна екстралінгвальна мотивація для ідіостилістичних авторських характеристик художнього слова.

Аналізуючи внесок лінгвістів Київської філологічної школи у розвиток досліджень, присвячених творчому доробку Ю. Яновського, не можна не згадати В. Русанівського, за словами якого неоромантик був «найбільшим естетом» ХХ ст. [1: 224], а тому логічною й цілком виваженою є пропозиція академіка детального огляду мовотворчості письменника у нормативному курсі, розрахованому на філологів, – «Історія української літературної мови».

Лише в останні десятиріччя в філології виявився поглиблений інтерес до ранньої творчості Ю. Яновського: зокрема, йдеться про постановку В. Агеєвою питання щодо «романного експерименту» «Майстра корабля» [14: 341]. Рання творчість письменника береться до уваги і в монографії Г. Шотової-Ніколенко «Онімний простір романів Юрія Яновського» (до речі, дослідження цікаво інтерпретує ономастичні ідеї Одеської філологічної школи) [15] та ін., де дослідницький інтерес зосереджено на стилістичному описі та відповідно аналізі власних назв у мовотворчості Ю. Яновського.

Науковим пошуком «у найкращих традиціях» київського осередку філологів позначений інтерес до мовотворчості Ю. Яновського: М. Карпенко, яка не раз підкреслювала у приватних розмовах зацікавлення творчим доробком названого автора. Дослідниця розглядає особливості творчого письма Ю. Яновського в контексті думок про те, що «узагальнено-символічне слововживання не зникає, а отримує нові функції, залишаючись формою вираження художніх задумів письменника» [16: 83]. Кілька років тому на одному з круглих столів конференції «Мова і культура» М. Карпенко сформулювала цікавий лінгвістичний підхід щодо особливостей метатексту Ю. Яновського. Дослідниця зосередила увагу на аналізі мовного символу **Київ** в ідіостилі неоромантика, що значно

мірою вплинуло на дослідницький вектор лінгвістичних пошуків університетських науковців, зокрема щодо спроби реконструкції авторської свідомості в системі мовосимволів ідіостилю Ю. Яновського.

Таким чином, за умови, коли творчість Ю. Яновського неодноразово була об'єктом мовознавчих досліджень, кожна з проаналізованих праць у певний спосіб вплинула на перспективу сьогодишніх і майбутніх лінгвістичних студій. Зокрема, саме в середовищі київських учених було розвинуто відому тезу про доцільність аналізу авторського художнього світу в зумовленості екстра- й інтралінгвальних мотивацій, актуалізовано увагу до контексту, в якому відбувається еволюція культурної свідомості українців. Це дозволило увиразнити обґрунтування новітньої методології аналізу художнього тексту: доміантними, в такому разі, є **синергетичні підходи**, коли увага дослідника в поясненні мовних явищ зосереджена не тільки на лінгвістичній, але й на смисловій, змістовій площині тексту, комунікативному «зануренні» в текст, пізнанні природи естетичних універсалій мовотворчості одного з кращих письменників ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Русанівський В.М. Історія української літературної мови : підручник / В.М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.
2. Овсянко-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы : В 2-х томах. – М. : Наука, 1989. – Т. 1. – 232 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник / Селіванова О.О. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
4. Слухай Н.В. Художественный образ в аспекте лингвистики текста / Слухай Н.В. – Симферополь : Крым. учеб.-пед. изд-во, 2000. – 92 с.
5. Гнатюк М.М. Юрій Яновський : текст і авантекст : Монографія / М.М. Гнатюк. – К., Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 328 с.
6. Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей / Виноградов В.В. – М. : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1961. – 614 с.
7. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / Виноградов В.В. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.
8. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров : человек – текст – семиосфера – история / Лотман Ю.М. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.
9. Лотман Ю.М. Семиосфера / Лотман Ю.М. – СПб : Искусство, 2000. – 704 с.
10. Лотман Ю.М. Символ в системе культуры / Ю.М. Лотман // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1987. – Т. 21. – С. 10-21.
11. Мова та стиль творів І.О. Буніна, М.Г. Куліша, Ю.І. Яновського : Зб. наук. праць / Ред. кол. : Ю.О. Карпенко (відп.ред.) та ін. – К. : ІСДОУ, 1994. – 156 с.
12. Білодід І.К. Мова і стиль роману «Вершники» Ю. Яновського / Білодід І.К. – К : Вид-во АН УРСР, 1955. – 129 с.
13. Білодід І.К. Синтаксис роману «Вершники» Ю. Яновського / І.К. Білодід // Мовознавство. – 1955. – Т. 13. – С. 47-75.
14. Агєєва В. Романний експеримент Юрія Яновського / Віра Агєєва // Патетичний фрегат : Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація /

- Упоряд. В. Панченко. – К. : Факт, 2002. – С. 301-310. – (Літ. проект «Текст+контекст». Знакові літ. доробки та навколо них).
15. Шотова-Ніколенко Г.В. Онімний простір романів Юрія Яновського : монографія / Шотова-Ніколенко Г.В. – О. : Астропринт, 2007. – 168 с.
16. Карпенко М.А. Образная символика горьковской речи / М.А. Карпенко // Слово в художественной речи М. Горького. – К. : Изд-во Киевского университета, 1968. – С. 81-141.

УДК 811.112.2'373.612.2

Строганова Г.А.
(Киев, Украина)

МЕТАФОРИЧНОСТЬ ТЕРМИНОВ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА ЭКОНОМИКИ

Статтю присвячено дослідженню метафоричних термінів німецької мови економіки з точки зору когнітивної лінгвістики. На основі аналізу економічних термінів виділяються ключові метафоричні моделі німецької мови економіки.

Ключові слова: фахова мова економіки, економічний термін, концептуальна метафора, метафорична модель.

Статья посвящена рассмотрению метафорических терминов немецкого языка экономики с точки зрения когнитивной лингвистики. На основе анализа экономических терминов выделяются ключевые метафорические модели немецкого языка экономики.

Ключевые слова: специальный язык экономики, экономический термин, концептуальная метафора, метафорическая модель.

The article deals with metaphorical terms of the German language of economy from the viewpoint of the cognitive linguistics. Economic terms are analyzed and the key metaphorical models of the German language of economy are distinguished.

Key words: language of economy, economic terms, conceptual metaphor, metaphorical model.

В традиционной лингвистике распространенной является точка зрения о неуместности употребления метафор в языках для специальных целей. В немецкой лингвистической литературе встречается даже такое понятие, как «*Metapher tabu*», т. е. табу, запрет на употребление метафор в специальных языках [1: 67]. В поддержку данной точки зрения приводятся различные аргументы, наиболее распространенным среди которых является воззрение на метафору как иррациональное, образное средство языка. Специальные языки, в свою очередь, характеризуются точностью, рациональностью. Кроме того, значение метафоры чаще всего обусловлено контекстом. Неверная интерпретация значения метафоры может привести к ошибочному пониманию изложенной в специальном тексте информации.